

važnost navedenoga djela, njegovo mjesto u svjetskoj dječjoj književnosti i njegova recepcija u pojedinim ciljnim kulturama. Isto tako, ovdje objavljena istraživanja hrvatske recepcije tijekom protekloga stoljeća i utjecaja toga djela na razvoj hrvatske dječje književnosti pokazuju da se u tom području, uz prikazane, kriju još mnoge nerasvijetljene poveznice, a slično bi se moglo reći i o drugim temama i pristupima koji se pojavljuju u pojedinim poglavljima.

Zbornik je dinamična i mozaična publikacija, koja privlači raznolikošću pristupa i svježinom novih čitanja toga kanonskoga djela koje ostaje jednako živo i prisutno na hrvatskoj kulturnoj i književnoj sceni i stotinu godina nakon prvoga izdanja. Zbirka je zadržala izdvojeno mjesto i privlačnost unatoč određenim poteškoćama na koje čitatelj može naići zbog stilskoga i katkada arhaičnoga izričaja. No upravo je zbog njega to djelo Ivane Brlić-Mažuranić štivo koje može privući raznoliku čitateljsku publiku, i odrasle, i mladež, i djecu, i koje može postati zajednički prostor istraživanja, otkrivanja i živoga razgovora, poput onoga koji pred nas stavljaju urednici ovoga opsežnoga izdanja.

Do neke iduće okrugle obljetnice, za pedesetak ili stotinu godina, možda će napori neke sljedeće generacije istraživača (hrvatske) dječje književnosti rezultirati još jednim ovakvim zbornikom. Vrijeme će pokazati. No ono što u ovom trenutku sa sigurnošću možemo reći jest da će – dok se to ne dogodi – ova publikacija biti nezaobilazna referencija na putu svih iole ozbiljnijih stručnjaka čiji je znanstveno-istraživački interes usmjeren ne samo na *Priče iz davnine* i(li) Ivanu Brlić-Mažuranić, nego i na dječju književnost općenito.

Od knjiškoga moljca do čitateljskoga leptira

Anita Peti-Stantić. 2019. *Čitanjem do (spo)razumijevanja. Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti.* Zagreb: Naklada Ljevak. 318 str. ISBN 978-953-355-275-0

Davor Piskač

Knjiga *Čitanjem do (spo)razumijevanja* autorice Anite Peti-Stantić organski je dio pogleda na problematiku čitanja koji se u zadnje vrijeme sve artikuliranije formira kao epistemološki pojam: „znanost o čitanju“ (*science of reading*). Naime, nizom interdisciplinarnih znanstvenih istraživanja nedvojbeno je utvrđeno da čitanje osim snažnoga kulturnoga utjecaja *može* povećati inteligenciju onoga tko čita, no ne samo da nas čitanje čini pametnijima, nego općenito *može* učiniti mozak efikasnijim i agilnijim. Sve nam to *može* pomoći da uspostavimo bolje odnose s drugima, bolje komuniciramo i razumijemo druge. Čitanje *može* značajno smanjiti stres, *može* pomoći pri Alzheimerovoj bolesti i vrlo uspješno liječiti nesanicu. Dakle, čitanje nam *može* popraviti život.

Svim je ovim rečenicama zajednički nazivnik glagol ‘moći’ koji implicira uvjetovanost, zato što čitanje *može*, ali *ne mora* postići niti jedan od navedenih pozitivnih efekata ukoliko se ne čita na *dobar i pametan način*. Štoviše, čitanje pod prisilom ili čitanje izrazito neadekvatnoga teksta za dob, osobnost ili slično sigurno neće polučiti pozitivne efekte, nego samo one suprotne njima, a njih nitko od nas ne želi u svojem životu. Stoga je knjiga *Čitanjem do (spo)razumijevanja* izuzetno važan prinos razvoju svijesti o *dobrom čitanju* i onom čitanju koje to nije.

Čitanju nipošto ne treba prilaziti olako: kao *prirodnom procesu* koji se samostalno i intuitivno razvija. Čitanje je vještina, ono se uči, a u nečem se može biti vješt, vještiji ili nevješt. Sad zamislite da vas u zrakoplovu vozi nevješt pilot, biste li se vozili s njim ili na primjer: biste li išli nevještomu zubaru?! Čitanje nas oprema za život, a to je možda najvažnija zadaća svih znanosti, nauka i naukovanja „od postanka svijeta“. Oduvijek, gotovo otkad je čitanje ušlo u ljudsku povijest i kulturu, intuitivno smo osjećali tu važnu ulogu čitanja, no sada imamo mjerljive i ponovljive znanstvene dokaze za njezinu važnost.

O svem ovom govori nova knjiga Anite Peti-Stantić, a temelji se na novijim znanstvenim spoznajama iz „neuroznanosti i neurolingvistike, lingvistike, i psiholingvistike, ali i glotodidaktike i diskursne analize“ (11). Namijenjena je gotovo svima, svim dobnim i profesionalnim skupinama premda bi od nje možda najviše koristi mogli imati nastavnici ili osviješteni roditelji koji žele na dobar način u svoje djece stvoriti pozitivnu naviku čitanja zbog toga što „se ovom knjigom osvještava ispreplitanje bioloških, društvenih, emocionalnih, psiholoških i intelektualnih sastavnica tijekom usvajanja i razvoja jezika“ (11).

Knjiga se sastoji od devet poglavlja: „Igra je ozbiljna stvar. Što bi bilo da se prestanemo igrati“; „Mozak (ni)je za čitanje“; „Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti“; „Kritičko čitanje za kritičko građanstvo ili zašto moramo čitati“; „Dubinsko čitanje iz perspektive psiholingvisti (i čitatelja)“; „Sadašnjost za budućnost“; „Vokabular, pouzdan prijatelj i plašitelj iz zasjede“; „Čitanje za život: strukture teksta za strukture mišljenja“; „Čitanje za (spo)razumijevanje: čitač je danas svatko. Čitatelj nije“. Na kraju se knjige nalaze „Dodaci“ i „Bilješka o autorici“.

Prvo je poglavlje naslova „Igra je ozbiljna stvar. Što bi bilo da se prestanemo igrati.“ U njem se tematizira uloga igre pri kognitivnom razvoju te pojašnjava da je igra u isto vrijeme i jednostavna i vrlo složena djelatnost koju prati „osjećaj ushićenja i napetosti, a ona sama donosi vedrinu i opuštanje“ (16). No osim toga što nas čini sretnijima, igra je jedan od temeljnih načina učenja emocijama i društvenim konvencijama, napose djece, ali i odraslih. Sadrži i pravila i slobodu izbora, uključuje povjerenje u dogovor i drugoga, uči ravnopravnosti, ushиту pobjede, ali i frustraciji gubitka. Svi su ovi pojmovi temeljni alati za izgradnju zdrava i uspješna pojedinca pa je iznimno uputno sve ih uključiti u odgoj djece.

Jedan je oblik igre i *jezična igra* kojom „ljudi na razne načine manipuliraju oblicima i funkcijama jezika kao izvorom zabave za njih same ili za ljude kojima su u interakciji, predstavlja prirodnu kognitivnu aktivnost“ (23). Prostor jezične igre zapravo je prostor slobode u kojem se sve može dogoditi pa ljudi mogu postupiti u skladu s pravilima ili ih svjesno prekršiti s jedinim pravim ciljem: razviti jezičnu sposobnost koja je *potencijalna*, odnosno treba je razvijati, njegovati i „baviti se njome“ (36).

U drugom se poglavlju, „Mozak (ni)je za čitanje“, radi jasna razlika između čitanja i razumijevanja onoga što se čita. Naime, mozak nije predviđen za čitanje pa se čitanju moramo naučiti. Pri tom proces učenja čitanja može biti ugodan ili neugodan, efikasan ili neefikasan, dobar ili loš, a sve će to proizvesti motivirana i *osviještena čitatelja*, odnosno onoga koji „odabire i procjenjuje, koji uspostavlja neposredni odnos prema tekstu i koji na osnovi pročitanih tekstova oblikuje mrežu smislova u koju potom uvrštava pročitani tekst“ (65). U suprotnom dobit će se čitatelj koji čita ne znajući ništa o tom što mu se pri čitanju događa i kako može iz čitanja izvući dobrobit za sebe i druge. Takva čitatelja autorica naziva *čitač*. Primjera radi, svi poznaju pokojega „knjiškoga moljca“ kojemu je uvijek nadohvat

ruke pokoja knjiga (a često im vire i iz džepova), no koliko se takvih „moljaca“ može proglasiti *čitateljima*, odnosno ugodnim ljudima i sugovornicima, „neegocentricima“, koji su razumjeli što su pročitali te su to uključili u svoj život. Malo. Zašto je tomu tako? Zato što površno čitanje svega i bez kriterija, čitanje bez temeljita kritičkoga osvrtu o pročitanom (makar i unutrašnjega), unatoč „gromoglasnim“ količinama, samo po sebi ni približno ne čini dobra čitatelja osjetljiva spram svojega emocionalnoga života ili života drugih. Čitanje treba biti polagano i osviješteno, odnosno *dubinsko*, kako to navodi autorica, jer nam upravo dubinsko čitanje „omogućuje spoznavanje svjetova s kojima se vjerojatno nikad u životu ne bismo susreli stoga utječe i na to da mi sami sebe oblikujemo kao pojedince, utječe na naše stavove i na to da postanemo tolerantniji, manje usmjereni na sebe same“ (64).

U trećem poglavlju „Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti“ autorica pojašnjava da je čitanje izvrstan pokazatelj ne samo čitateljske kulture, nego i rasta i razvoja društva u cjelini: od kulturnih pa do gospodarskih. Naime, neki tvrde kako je razina čitalačke pismenosti „bolji prediktor gospodarskog rasta od obrazovnog postignuća“ (72). Poglavlje dotiče i čitanje u elektroničkim medijima. Poanta poglavlja nalazi se u rečenici kojom se ističe da je „čitanje s razumijevanjem [...] sposobnost čitanja i razumijevanja značenja teksta te integracije toga značenja s čitateljevim dotadašnjim znanjem“ (98).

Četvrto poglavlje „Kritičko čitanje za kritičko građanstvo ili zašto moramo čitati“ naglašava da se „čitalačka pismenost shvaća kao most kojim se spaja odnos prema tekstu i odnos prema sebi i drugima“ (121). Čak bi se moglo reći da kultura čitanja spada u područje javnoga zdravlja zbog toga što će osviješteno čitanje proizvesti emocionalno stabilnijega pojedinca. Čitanju se ponajviše učimo u okviru obrazovnoga sustava pa zbog toga što ima iznimnu važnost za razvoj pojedinca (i društva) puno bi mu veću pažnju i pozornost trebali pridati svi sudionici u nastavnom procesu, ne samo nastavnici jezika i književnosti, nego i svi ostali.

U petom poglavlju autorica govori o dubinskom čitanju iz perspektive psiholingvistike i „običnih“ čitatelja. Čitanje s razumijevanjem u svojoj osnovnoj varijanti uključuje automatizirano raspoznavanje glasova u riječima, raspoznavanje glasova za znakove, prepoznavanje značenja u riječima te ulančavanje riječi u rečenice, a svrha mu je stvoriti preduvjete za dubinsko i *kritičko* čitanje. Dubinskomu je čitanju cilj povećavanje razumijevanja pročitanoga „mimo osnovne činjeničnosti“ (143) i istovremeno uživanje u tekstu. Zbog toga priprema dubinskoga čitanja u okviru nastavnoga procesa zahtijeva pozornu pripremu teksta, pogotovo kada se taj tekst nudi mladomu čitatelju. Takav tekst treba biti *relativno jednostavan*, što znači da ga se može relativno lako razumjeti, ali ne posve, zato što istovremeno treba biti i *izazovan* za kognitivni aparat. Pri tom treba paziti da to ne budu tekstovi „koji daleko nadilaze razvojni i kognitivni stupanj na kojemu se mlada osoba nalazi“ (131) za što je školski sustav ponekad posve slijep.

U šestom se poglavlju „Sadašnjost za budućnost“ donosi jasna razlika između *čitača* (onoga koji razumije površnu informaciju) i *čitatelja* (koji dubinski razumije tekst). Čitač čita puno, brzo i površno, a elektronička tehnologija pogoduje njegovu razvoju. Napose je internet carstvo površnih informacija koje često dobivaju kredibilitet jedino zahvaljujući svojoj kvantiteti, odnosno frekventnosti ponavljanja, a to nikako ne bi trebalo biti glavno mjerilo „pouzdanosti“ informacije. Stoga treba odgajati čitatelje koji imaju kritički stav spram pročitanoga, a za to je možda najodgovorniji obrazovni sustav. Pri tom treba voditi

računa o tom „što podučavamo kad podučavamo, zašto podučavamo i kako to činimo“ (165), u kakvom su odnosu „psihologija učenja i podučavanja“ (169) s obzirom na kognitivni i psihološki stupanj razvoja mladih; kako su povezani *automatizacija* i *ulančavanje* s obzirom na razumijevanje teksta, što je to motivacija i kako sudjeluje u stvaranju zdrave čitateljske navike.

Sedmo poglavlje „Vokabular, pouzdan prijatelj i plašitelj iz zasjede“ objašnjava kako se shvaćanjem *reda* među riječima postiže *red* u glavi. Vokabular je kao „oblik eksternalizacije našeg unutrašnjeg mentalnog leksikona, isto tako podložan uvođenju reda i razvrstavanju“ (190). Širok vokabular omogućava da izidemo onkraj „konkretnoga i svakodnevnoga“ (194), a autorica nudi čak i nekoliko igara putem kojih možete otkriti svoju sposobnost i kriterije prema kojima razumijete i razvrstavate riječi. Štoviše, posredno putem odabira određenih riječi možete ponešto zaključiti o osobnoj sklonosti izgrađivanja životnih prioriteta pa čak i o nekim svojim karakternim obilježjima.

U osmom poglavlju naslova „Čitanje za život: strukture teksta za strukture mišljenja“ autorica uvodi dva znanstvena pristupa od kojih se prvi usredotočuje na čitateljsku pismenost u djece koja imaju disleksiju, a drugi na „uočavanje i primjenu struktura teksta u podučavanju kako bi se postigla razina čitanja s razumijevanjem, prije svega objasnidbenih, a onda i drugih tekstova“ (230). Prvi je pristup RAVE-O metoda koja, premda je namijenjena poboljšanju čitateljske sposobnosti u djece s poteškoćama u čitanju, ima iznimno dobru aplikabilnost i na populaciju koja nema takvih poteškoća. Drugi se sustav bavi strukturama objasnidbenoga i književnoga teksta, o njihovih pet zajedničkih strukturnih karakteristika: opisivanje, nabranje, uspoređivanje, uzrok i posljedica te problem i rješenje. Bavi se nuputcima kako treba iščitati strukturu teksta, odnosno ne stavljati naglasak na strukturne odnose opisivanja i nabranja kao najjednostavnije, nego na tri preostale: uspoređivanje, uzrok i posljedicu te strukturni odnos problema i rješenja koji omogućavaju „iščitavanje velikog broja međusobno povezanih podataka i njihovo zadržavanje u pamćenju“ (245).

Deveto poglavlje zapravo funkcionira kao svojevrsni zaključak koji daje odgovor na pitanje tko je zapravo čitatelj. Pri tom polazi od definiranja i razumijevanja *osposobljavanja za čitanje* te uočavanja sustavnosti i kauzalnosti toga procesa. Naime, mozak nije napravljen za čitanje pa mu treba pomoći na adekvatan način. Čitanje je navika, no ukoliko naviku ne razvijemo na dobar način, ona može postati površnom ili nedovoljno kompetentnom navikom za razumijevanje složenijih pa čak i jednostavnijih tekstova. Čitanje u okviru nastavnoga procesa treba ići za time da učenici uočavaju značenja, probleme te argumentirano donose zaključke o njima. Pri tom je važno, možda i najvažnije „mladim ljudima [...] ponuditi tekst s intencijom da doznamo što su oni iz njega iščitali“ (271), a sve da bismo ih poučili kritičkomu čitanju koje razvija um i duh, kognitivno i emocionalno, djelovanje i osjećanje. Takav bi čitatelj istovremeno trebao uživati u čitanju prije svega zato što je nadišao svoje granice spoznaje i proširio svoju svijest o svijetu, a ponajviše o sebi samom. „Čitateljem i čitateljicom se ne rađa, nego se odlučuje postati“ (272) pa je važno da to *postajanje* u isto vrijeme bude i *nastajanje* jednoga svjesnijega, plemenitijega, boljega i humanijega ljudskoga bića.